

MAARTEN VAN DIJK, RON A. HULST, FRANCIEN SNIEDER,
MILO VERHAMME, MATTIJS WIJKER

Jaaroverzicht Archeologie

2005

Kroniek

Het jaar 2005 kenmerkte zich door veel grootschalige opgravingen binnen de Amersfoortse gemeentegrenzen. Om al het onderzoek te kunnen uitvoeren, waren naast de vaste groep archeologen in dienst bij de gemeente Amersfoort en de grote groep vrijwilligers, drie archeologen op detacheringbasis bij de sectie archeologie werkzaam.

De opgravingen in het gebied de Wieken-Vinkenhoef zijn voortgezet, er waren verschillende opgravingen in de binnenstad en een verkennend onderzoek bij kasteel Stoutenburg.

Wederom De Wieken

Evenals vorige jaren is op het bedrijventerrein De Wieken, waar tbv natuurontwikkeling in een brede strook langs de Barneveldsche Beek ook grondverzet plaatsvindt, in 2005 ook weer enkele maanden gegraven.

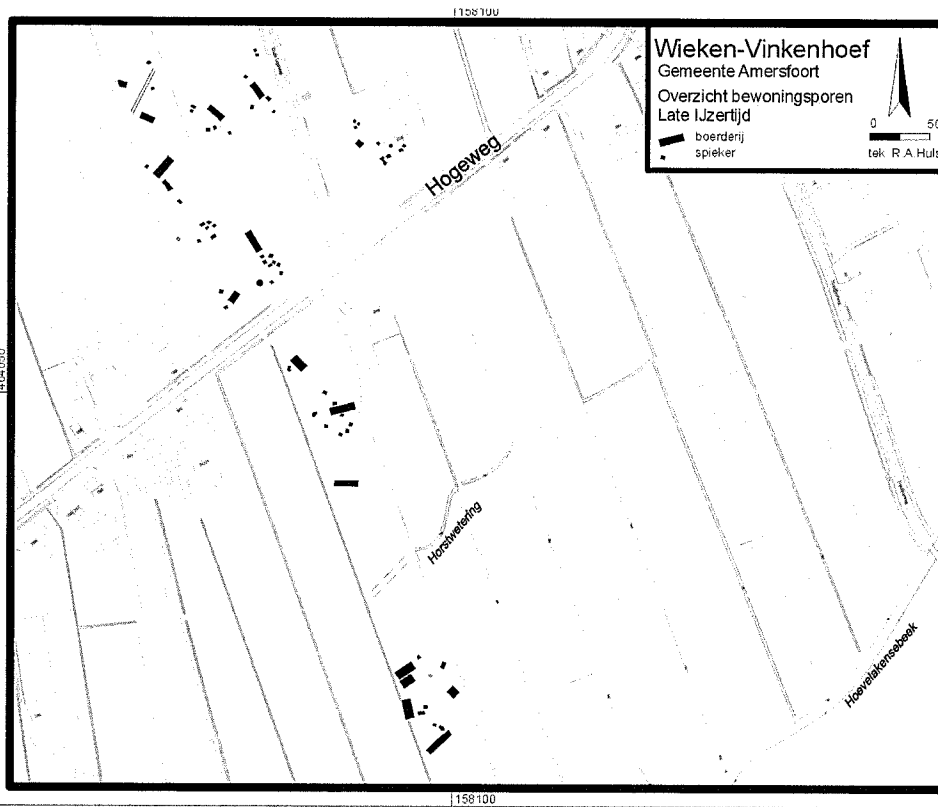
Aan de noordzijde van de Hogeweg, bij woonhuis en bedrijf van Besseling, was door aftopping en ploegen het prehistorisch niveau voor een groot deel verdwenen. Gelukkig konden nog de onderkanten van veel paalsporen worden gedocumenteerd. De paalsporen kwamen in drie clusters voor. In het midden lagen de sporen van een huisplattegrond met een dubbele paalzetting in de wanden. Deze prehistorische boerderij kon slechts voor de helft worden vrijgelegd; de rest ligt (of is reeds verdwenen) onder de tuin van het woonhuis. De boerderij was noordwest-zuidoost georiënteerd. Ten noorden van de boerderij bevonden zich de paalsporen van drie kleinere structuren. Deze bestonden elk uit vier paalsporen in een vierkant geplaatst. Het zijn de resten van spiekers, die bedoeld waren voor de opslag

van bijvoorbeeld landbouwgewassen.

Zuidoostelijk van de boerderij zijn de paalsporen van negen spiekers aangesneden. De drie concentraties van paalsporen vormden samen (een deel van) een boerenerf waarbij niet alle spiekers gelijktijdig waren, want in tenminste één geval oversneden de sporen van een spieker de sporen van een tweede. In de paalsporen zijn aardewerscherven gevonden die aangeven dat de boerderij met de bijgebouwen uit de Late IJzertijd (ca. 250 v. Chr. – ca. 0) dateren.

Het tweede onderzoek werd uitgevoerd op de kop van perceel 326 aan de zuidkant van de Hogeweg. Een oude kadasterkaart (Slits, gemeente Amersfoort, sectie A, eerste blad, 1832) deed vermoeden dat hier een tabaksschuur heeft bestaan. De aangetroffen sporen wezen uit dat er inderdaad in de 18^e en 19^e eeuw een kleine tabaksplantage heeft gelegen met in de onmiddellijke nabijheid een tabaksschuur. De plantage bestond uit ongeveer 11 meter lange tabaksbedden die naast elkaar lagen. Ze waren duidelijk te herkennen aan de spitsporen in de ondergrond. Helaas hebben

Wieken-Vinkenhoeft, overzicht van de opgegraven IJzertijd-erven.

Wieken-Vinkenhoeft, opgraving van huisplattegrond uit de IJzertijd aan de Hogeweg.

deze bedden andere sporen ernstig verstoord.

Ten zuiden van de bedden en tussen en ook onder de bedden zijn paalsporen met scherven uit de IJzertijd teruggevonden: de resten van een boerderij met een drietal spiekers en een aantal afvalkuilen, een boerenerv uit de Late IJzertijd.

Op basis van de min of meer regelmatige verspreiding van de erven uit de Late IJzertijd in het gebied Wieken-Vinkenhoef, werd op het perceel 326 nog een erf vermoed. Ten noorden van de oude Horstwetering is dit erf teruggevonden. Het gaat om één van de grootste erven die in de omgeving is opgegraven. Het bestond uit de sporen van twee grote gebouwen (boerderij en bijgebouw?) en van zestien spiekers. In het westen werd het erf verstoord door de sloot van perceel 326, waardoor de plattegrond van een groot gebouw niet compleet is. Helaas was het andere grote gebouw eveneens vergraven door een dichtgegooide sub-recente sloot. Uit een afvalkuil en de paalsporen van de houten structuren is aardewerk uit de Late IJzertijd afkomstig.

Tot dusver zijn tijdens opgravingen in het gebied Wieken-Vinkenhoef de resten gevonden van tenminste veertien boerenerven uit de Late IJzertijd. Verspreid aangetroffen paalsporen van spiekers doen vermoeden dat er ooit nog meer erven zijn geweest.

Hooiberg aan de Oliesteeg

Na de sloop van drie schuren ten behoeve van nieuwbouw op het perceel Oliesteeg 11-15 werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het terrein bevindt zich binnen de tweede stadsmuur, waarvan de bouw in dit gedeelte van de stad omstreeks 1380 begon.

Onder een dik ophogingspakket met puin bevond zich een laag waarin zich grote paalsporen en een kringgreppel aftekenden. Het toont aan dat op het terrein een spieker (voorraadschuur) of hooiberg met een diameter van ca. 9 meter heeft gestaan. Het aardewerk dat in deze sporen wijst

op een 15^e/16^e eeuwse datering van de structuur. Nadat de hooiberg buiten gebruik is geraakt, zijn hier runderen, een paard en een varken begraven. Ze waren met de poten omhoog in grote kuilen gelegd; waarschijnlijk betreft het dieren die ten gevolge van een ziekte waren overleden.

In de noordoosthoek van het opgravingsterrein is een waterput aangesneden, waarvan nog de rechthoekige houten bekisting met daar binnen een houten ton restte. Boven de 60 cm dikke laag bevond zich een puinig pakket, dat op eenzelfde niveau lag als de onderkant van een funderingsrestant. Een fundering, op kleine afstand en evenwijdig aan de straatzijde (westzijde van het terrein), opgebouwd uit breukstenen, duidt op bebouwing in de 17^e en 18^e eeuw, dat later (waarschijnlijk in de 19^e eeuw), op de fundering van de straatgevel na, rigoueus is afgebroken.

Vlak onder het maaiveld kwamen achttien bakstenen poeren tevoorschijn, samen met twee noord-zuid lopende muren. Op de poeren hebben de stijlen van een gebouw gestaan dat volgens de vondsten in de bouwinsteken en onder de poeren uit de 19^e eeuw stamde. De meeste van deze poeren deden dienst als funderingen voor de – weer latere – grote schuren die voorafgaande aan de opgraving zijn gesloopt. In een aantal van de poeren waren bewerkte zandstenen raamluiken verwerkt, die uit de 16e eeuw dateren en als sloopafval zijn hergebruikt.

12e-eeuwse akkerlaag onder Lieve Vrouwekerkhof 2a

In januari 2005 werd bij verbouwwerkzaamheden in café Marktzicht, aan het Lieve Vrouwekerkhof, een deel van een kelder weggebroken. De sectie archeologie heeft van deze werkzaamheden gebruik gemaakt om twee profielen en funderingen en muurwerk te documenteren.

De oudste sporen van menselijke activiteit bestonden uit een akkerlaag en een greppel. Hoewel hierin geen vondsten zijn gedaan, kon de

Oliesteeg, opgraving met poeren van grote 19^e-eeuwse schuur.

ouderdom van deze sporen worden vastgesteld. Deze akkerlaag komt overeen met die bij archeologisch onderzoek op het Lieve Vrouwekerkhof in 1986, samen met sporen van een boerderij, aangetroffen zijn en die stammen uit de 12^e eeuw.

In het profiel was duidelijk zichtbaar dat het akkerland in gebruik kwam als woongebied; een serie van leemvloertjes, behorend bij houten woonhuizen, tekende zich af bovenop de akkerlaag. Regelmatig zijn nieuwe leemvloertjes aangelegd, als de oude verzakt of versleten was. Ter

versteving werd tussen de oude vloer en de nieuwe een laag grond opgebracht. Uit deze ophogingslaagjes is aardewerk uit de 13^e en 14^e eeuw afkomstig.

In de 15^e eeuw werd het houten huis vervangen door een bakstenen opvolger; de voorgevel van het huidige pand rust nog op de funderingen van dit huis.

Oude loop van de Eem

In opdracht van de gemeente vond een onderzoek plaats naar de staat van de fundering van de bak-

Archeologen onder het pand Lieve-Vrouwekerkhof 2a, bezig met opmeten van het muurwerk.

stenen keermuur die de grond van het plantsoen achter de St. Aegtenkapel en de panden 't Zand 29 t/m 41 op zijn plaats houdt. Het grondwerk is begeleid door de sectie archeologie, waarbij de mogelijkheid werd aangegrepen twee grondboringen te doen, met als doel de loop van de Oude Eem op te sporen.

Een eerste boring werd gedaan in het oosten van het terrein, achter de St. Franciscus Xaveriuskerk. Onder een pakket met veel puin werd een kleilaagje van ca 20 cm aangetroffen, direct op het natuurlijke zand. Deze kleilaag is vermoedelijk

ontstaan door overstromingen van de Oude Eem.

De tweede boring vond plaats naast de plek waar tot in de twintigste eeuw een waterloopje stroomde, het zogenaamde kanaal van Codde, vernoemd naar de lakenhandelaar Marten Codde die in de 17^e eeuw op het terrein van het voormalige St. Agathaklooster een lakenfabriek had. Het waterloopje hield mogelijk verband met de fabriek. Hier werd een andere bodemopbouw aangetroffen. Onder hetzelfde pakket met puin werd een kleipakket van 20 cm dik aangetroffen met daaronder een 35 cm dikke veenlaag. Naar alle

waarschijnlijkheid is hier de oostoever van de Oude Eem aangetroffen. Het kanaaltje van Codde was dus niet de eerste waterloop op deze plek en is waarschijnlijk uitgegraven in de reeds verzandde en dichtgegooide Eemloop.

Putten Achter de Arnhemse Poortwal

Achter de Arnhemse Poortwal is een gebied dat wordt omsloten door de bebouwing van de Utrechtse- en de Arnhemsestraat en de Stadsring. De Arnhemse Poort (oorspronkelijk Slijkpoort genaamd) bevond zich daar waar de Arnhemsestraat (vroeger Slijkstraat geheten) de stadsmuur kruiste. Aan de binnenzijde van de stadsmuur was ter versterking een aarden wal opgeworpen, van daar waarschijnlijk 'poortwal'.

Na sloop van enkele (winkel)panden en voorafgaand aan nieuwbouw, heeft de sectie Archeologie in de zomer van 2005 hier een onderzoek gedaan. Naast sporen van bewoning (paalsporen van boerderijen) zijn vooral veel putten en kuilen met afval gevonden.

Het vroegste bewijs van menselijke activiteit, dat bij deze opgraving werd gevonden, is een akkerlaag die in de 13^e en 14^e eeuw ontstaan moet zijn. Ook sloten en greppels duiden erop dat vanaf de 13^e eeuw mensen in dit gebied actief zijn geweest. Het akkerland was van boeren die in de directe omgeving hun bedrijf hadden. Heel dichtbij zelfs: want toen de sectie archeologie in 2000, voorafgaand aan de bouw van het winkelcentrum Amicitia, archeologisch onderzoek uitvoerde, zijn de resten van twee boerderijen uit de 14^e eeuw gevonden. (zie JAARBOEK FLEHITE 2000.) Ook in het gebied Achter de Arnhemse Poortwal, dat in 2005 is onderzocht, zijn paalgaten van boerderijen uit de 14^e /15^e eeuw gevonden; hiervan kon echter geen complete huisplattegrond worden gereconstrueerd. De paalsporen bevonden zich wel op regelmatige afstand van elkaar (ca. 2,75 meter) en lagen in lijn. De richting hiervan

Archeologisch onderzoek Achter de Arnhemse Poortwal.

spreekt voor een boerderij die loodrecht op de Arnhemsestraat stond.

In de eerste helft van de 15^e eeuw is het gebied van de Arnhemse Poortwal en omgeving binnen de stadsmuur gekomen, het is mogelijk dat toen de boerderijen hier langzaam verdwenen. Archeologisch onderzoek heeft in dit gedeelte van de stad niet alleen boerderijen ter plaatse van Amicitia aangetoond, maar er werden ook overblijfselen van boerderijen gevonden aan de Utrechtsestraat (waar nu de ingang naar de Jorisdriehoek is) en op de Varkensmarkt, waar

Meursingerrein aan het Smallepad,
vlak met paalgaten van boerderijen en

grondverbeteringssporen (donkere
banen in het gele zand).

Utrechtse- en Arnhemsestraat beginnen.

Geleidelijk aan hebben de boerderijen plaats moeten maken voor de stedelijke bebouwing; hoe snel het proces zich in dit gedeelte van de stad heeft voltrokken is nog niet helemaal duidelijk, maar tegen de tijd dat de tweede stadsmuur aan deze zijde was voltooid – omstreeks 1450 –, zullen de meeste boeren toch wel zijn vertrokken en maakten de boerderijen plaats voor stadse huizen.

Het opgravingsterrein bevond zich achter de huizen, die – waarschijnlijk vanaf de 15^e eeuw – aan de Arnhemsestraat (toen Slijkstraat ge-

noemd) verzezen. De resten die bij het archeologisch onderzoek zijn aangetroffen getuigen hier ook van: vier waterputten en vele afvalkuilen uit verschillende perioden waren hier in de bodem gegraven. De bodem bestond overigens uit het oorspronkelijke dekzand, daarboven de akkerlaag uit de 13e /14e eeuw en daarop weer een dik ophogingspakket van bijna twee meter. Zo'n ophoging kan zich in één keer hebben voltrokken, maar kan ook ontstaan zijn door een proces van eeuwen lang grond opbrengen.

Een van de waterputten bevatte, opmerkelijk

genoeg, heel veel aardewerkscherven en beer. Dit is echter minder vreemd en zeldzaam dan het lijkt, want niet langer in gebruik zijnde waterputten werden wel vaker met de inhoud van elders leeggehaalde beerputten gevuld. De waterput had een bakstenen bovenkant en een houten ton eronder die, doordat hij onder het grondwaterniveau was ingegraven, goed geconserveerd was. Het aardewerk in de ton stamt uit de 17^e eeuw, waaronder een puntgave pispot, en bijvoorbeeld (iets minder complete) majolica borden. Ook een kleipijp met steel en vele fragmenten van drinkglazen bevonden zich in de ton. De meest spectaculaire vondst hierin is echter wel een groot aantal glazen kralen, waarvan de rijgdraad zelfs bewaard is gebleven.

Het Meursingterrein aan het Smallepad

Tussen november 2005 en januari 2006 heeft de sectie archeologie op het terrein van de voormalige Meursingfabriek, gelegen aan het Smallepad, een archeologisch (hoofd)onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek volgde op een vooronderzoek dat in oktober 2005 had plaatsgevonden. Aanleiding voor het onderzoek was de bouw van het nieuwe RACM gebouw (Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten), door de Rijksgebouwendienst. Het terrein ligt tegen de middeleeuwse stad aan, net buiten de tweede stadsmuur en op een steenworp afstand van de Koppelpoort. Ondanks de bouw van de 19^e- en 20^e eeuwse Meursingfabriek bleek de ondergrond in minder sterke mate te zijn verstoord dan verwacht: tussen en onder de (recente) verstoringen waren diverse archeologische sporen en vondsten bewaard gebleven.

De oudste sporen en vondsten dateren uit de Late Middeleeuwen: drie (gedeeltes van) bootvormige boerderijplattegronden en een vijf-palige spieker. Tijdens de bouw dan wel sloop van de Meursingfabriek zal een groot aantal sporen zijn

verdwonen. De boerderijen hadden alle drie een ZW-NO oriëntatie en waren minimaal 6,5 meter breed. De oorspronkelijke lengte kon bij geen van de boerderijen worden achterhaald, maar één boerderij had een lengte van minstens 25 meter. Aan de noordzijde van één van de boerderijen is een deel van een erfgreppel gevonden. De vijf-palige spieker stamt uit dezelfde periode als de boerderijen, maar tot welk erf de spieker heeft behoord is niet duidelijk. Uit de aardewerkvondsten blijkt dat de paalkuilen van de boerderijen eind 12e / begin 13e eeuw zijn dichtgemaakt. Uitgaande van een levensduur van een houten huis van ongeveer 25 jaar, zullen de boerderijen vanaf de tweede helft 12^e eeuw bewoond zijn geweest.

In het westelijk deel van het terrein is, evenwijdig aan het Smallepad, een deel van een pad of weg aangetroffen. Tussen en parallel aan een tweetal sloten zijn verschillende karresporen aangetroffen. De karresporen, herkenbaar als licht grijze langwerpige banen in het zand, lagen op een onderlinge afstand van ongeveer 1,35 meter. Uit de karresporen zelf komen geen vondsten, in de twee parallel lopende sloten is echter materiaal uit de 12^e tot 14^e eeuw gevonden. De weg wordt aan de hand van deze vondsten in dezelfde periode gedateerd.

In de daarop volgende eeuw(en) kende het terrein een agrarisch gebruik. Over het gehele terrein zijn langgerekte stroken omgespitte grond (grondverbeteringssporen) aangetroffen. Het ompspitten gebeurde om de grond te bemesten en dus vruchtbaarder te maken. Verschillende sloten zorgden in deze periode voor de ontwatering van het terrein. De sloten en grondverbeteringssporen dateren uit de 13^e en 14^e eeuw.

In het oostelijk deel van het opgravingsterrein, richting Eem, bevonden zich enkele waterlopen. De oudste waterloop, die in de 13^e eeuw is dichtgeslibt, had een NO-ZW oriëntering. Aan de NW zijde zijn de resten van houten beschoeiing aangetroffen. In de daarop volgende fase is een water-

loop met een totaal andere oriëntering aangelegd. Deze tweede, bredere, waterloop (minimaal 15 meter breed), is in de 13^e eeuw aangelegd en doorsnijdt bovengenoemde waterloop. Haaks op de waterloop stond weer een andere loop (N-Z). Beide waterlopen zullen een belangrijke functie hebben gehad bij de afwatering van Amersfoort en met name het gebied aan de noordwest zijde van de stad. Rond 1400 is de waterloop gedempt. Aangezien een relatief klein deel is opgegraven, is het vrij moeilijk meer uitsluitsel te geven omtrent de functie van de waterloop.

Archeologisch gezien is er, wat betreft het gebruik van het Meursingterrein, een hiaat tussen de 16^e en de eerste helft van de 19^e eeuw. Dankzij kaarten en schilderijen is echter bekend dat het Meursingterrein in de 16^e eeuw een functie had in de lakenindustrie, op bijvoorbeeld de stadsplattegrond van Braun en Hogenberg (1588) zijn hier zogenaamde 'ramen' getekend. Vanaf de 17^e eeuw tot en met de eerste helft van de 19^e eeuw is het gebied als bleekveld in gebruik.

In 1866 wordt op het terrein de stoomweverij van Bonnike gebouwd. Deze gaat vrij snel failliet en in 1885 koopt de Amsterdamse scheepsbouwer Meursing het gebouw om er een moderne broodfabriek op stoomkracht in te richten.

Van de fabriek zijn over het gehele terrein sporen aangetroffen, deze zijn tijdens het onderzoek grotendeels (op een beerput en een houten afvoeren) buiten beschouwing gelaten.

Kolenkelder onder Kleine Haag 1-3

Vanwege een nieuwe bestemming voor het pand Kleine Haag 1-3, zijn in november 2005 sloopwerkzaamheden op het terrein uitgevoerd. De sectie archeologie kreeg tijdens de sloopwerkzaamheden de gelegenheid het bodemarchief op deze plaats te onderzoeken. Al snel bleek dat het plangebied zwaar verstoord was door rioleringen, leidingen en funderingsmuren en -poeren van een oude uitbouw.

De enige aangetroffen archeologische sporen, waren de restanten van een keldervloer. Het blootgelegde deel is ongeveer drie meter lang en één meter breed. De vloer bestaat uit een enkele laag hele en halve bakstenen. De stenen lijken willekeurig gelegd, maar hun richting is – voor zover waarneembaar – wel parallel aan de Kleine Haag. De stenen vertonen aan de bovenzijde een roetlaag. Dit doet vermoeden dat het hier de restanten van een kolenkeldervloer betreft. De bakstenen liggen op een donkergrijze laag zand, die hier ongeveer 40 cm dik is. In deze laag is 17^e / 18^e eeuws aardewerk aangetroffen. Onder dit pakket bevindt zich het witgele jonge dekzand.

Kasteelterrein Stoutenburg

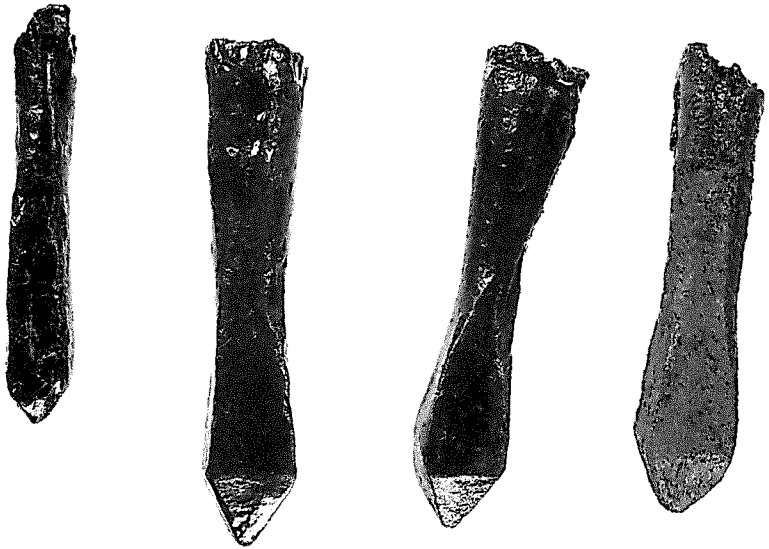
Kasteel Stoutenburg ligt in het dal van de Barneveldsche Beek in de Gelderse Vallei. De huidige eigenaar, de Stichting Het Utrechts Landschap, heeft een inrichtingsplan 'Heerlijkheid Stoutenburg' ontwikkeld, dat onder meer tot doel heeft de historische waarden, zoals het stelsel van slotgrachten, van het middeleeuwse kasteel Stoutenburg terug te brengen. In opdracht van de Stichting is in december 2005 op het voormalige kasteelterrein een inventariserend archeologisch onderzoek verricht door de sectie archeologie van de gemeente Amersfoort.

In 1259 verkreeg Amersfoort stadsrechten van de bisschop van Utrecht. Wouter van Amersfoort, tot dan de schout van de stad, bouwde in dezelfde tijd een kasteel op zijn eigen grondgebied. In hetzelfde jaar als de verlening van het stadsrecht schonk Wouter dit kasteel Stoutenburg aan de bisschop van Utrecht. Op zijn beurt beleende de bisschop Wouter met het kasteel onder voorwaarde dat het de status van open huis kreeg. Dit hield in dat de bisschop te allen tijde over het kasteel kon beschikken, bijvoorbeeld als bescherming tegen machtsvertoon van het graafschap Gelre. Voorzover bekend is het kasteel nooit belegerd geweest, tot het in 1495 door Gelderse troepen

Stoutenburg,
14^e-eeuwse
kasteelmuur.

Pijlpunten (14^e-
eeuw) gevonden
in de grachten van
kasteel Stoutenburg.

werd ingenomen, geplunderd en in brand gestoken. Uiteindelijk is het in de jaren 1542/43 gesloopt.

Betrouwbare afbeeldingen van het laat-middeleeuwse kasteel zijn er niet. Op kaarten van de provincie Utrecht, die vervaardigd zijn rond 1580 en in 1616, wordt de locatie van kasteel Stoutenburg aangegeven. Op het kadastrale minuutplan uit 1832 zijn de ronde binnengracht en een dubbele, ovaalvormige buitengracht rond het voormalige kasteelterrein ingetekend. Op dit plan staan

ook een 17^e/18^e-eeuws landhuis met bijgebouwen en een plein. Dit huis is in 1861 afgebroken en vervangen door een kasteelachtig buitenhuis dat evenwel al na vijftien jaar weer werd afgebroken.

In 1956 is de doorgaande weg, de Stoutenburgerlaan, die eerst rond het kasteelterrein liep, verlegd naar de huidige ligging dwars over het kasteelterrein. Tijdens deze werkzaamheden is een kort archeologisch onderzoek uitgevoerd, waarbij een doorsnede van de binnengracht en

puinkuilen werden gedocumenteerd, maar geen muurresten.

Tijdens het inventariserende onderzoek in 2005 is door middel van drie, loodrecht op elkaar staande, proefsleuven het terrein van de hoofdburcht binnen de ronde gracht onderzocht. Hierbij is, behalve veel puin van kloostermoppen, een deel van een cirkelvormige ringmuur met een middel-lijn van 40 meter en twee naar buiten gerichte steunberen aangetroffen. Het fundament bestond uit grote kloostermoppen met een grondslag van keien en oerbrokken. In de bouwsleuf is steengoed uit de 14^e eeuw aangetroffen. Van laat-middel-eeuwse bebouwing binnen de ringmuur is een poer van kloostermoppen vlak tegen de ringmuur aangetroffen. Samen met de twee buitenwaarts gerichte steunberen wijst de poer op een mogelijke bebouwing op de hoofdburcht van het kasteel Stoutenburg. Het aangetroffen fundament was in secties opgebouwd en is, gezien het voorkomen van kleinere formaten kloostermoppen, een 14^e eeuwse reparatie van de ringmuur ter plekke van de bebouwing (zaalgebouw?). Het is een reparatie in de 13^e eeuwse burcht. De ringmuur is een bouw-wijze die in de 13^e eeuw voorkwam (in de 14^e eeuw bouwde men kastelen met een vierkante/rechthoekige vorm) en het grote formaat van de gebruikte kloostermoppen wijst ook op deze eeuw. Kasteel Stoutenburg wijkt qua vorm en omvang niet af van andere 13^e eeuwse ronde burchten in Nederland.

In een tekening uit 1729 van C. Pronk staat het landhuis Stoutenburg afgebeeld op een verhoging. Ook arceringen op twee 19^e eeuwse kadastrale minuutplannen (1823 en 1832) suggereren een verhoging binnen de brede ronde gracht, dus ter plekke van de hoofdburcht. Op deze grond is het aannemelijk, dat de hoofdburcht van het laat-middeleeuwse kasteel Stoutenburg op een kunstmatige verhoging heeft gestaan. Bovendien heeft het onderzoek aangetoond, dat de burcht op een zandopduiking in het dal van de Barneveldse Beek is gebouwd.

De proefsleuven hebben de buitengrachten aangesneden, zoals die zijn weergegeven op de kadastrale minuut uit 1832. De dubbele buiten-gracht met tussenliggende singel omvatte de hoofdburcht met binnengracht en de voorburcht in het westen. Op de singel bevond zich waarschijnlijk een aarden verdedigingswal. Er is ook een gracht aangetroffen die rond de voorburcht liep en vermoedelijk verbonden was met de binnengracht. In de vulling van deze voorburcht-gracht is veel kloostermoppenpuin gevonden, wat wijst op bebouwing op de voorburcht (poort of bruggehoofd?). Ten westen van de voorburcht (dus er buiten, maar binnen de buitengrachten) is een greppel met veel 13e eeuwse aardewerkscherven aangesneden. Het vondstmateriaal duidt op bewoning in de 13e eeuw of vroeger. Er zijn namelijk scherven van kogelpotten en één Pingsdorfscherf uit de 12e/vroeg 13e eeuw gevonden.

In de vullingen van de buitengrachten zijn vier pijlpunten voor kruisbogen gevonden, samen met veel scherven van steengoed uit de 14e eeuw. Uit één van de grachten is een Overijsselse duit uit 1786 geborgen. In de buitengrachten is ook veel aardewerk uit de 17e/18e tot de 19e eeuw gevonden.

Sporen van het landhuis uit de 17e/18e eeuw zijn niet aangetroffen, maar wel puin en uitbraaksporen van het kasteel dat in 1861 werd gebouwd.

Het inventariserende onderzoek heeft aangetoond dat zich in de grond van het voormalige kasteelterrein veel waardevolle oudheidkundige resten bevinden. Dit heeft tot gevolg dat het kasteelterrein de status van gemeentelijk archeologisch monument zal krijgen. Het Utrechts Landschap houdt in haar inrichtingsplan rekening met deze beschermde status. Bouwplannen zullen worden aangepast, zodat de archeologische resten niet worden aangetast en hun plaats in de ondergrond wordt gewaarborgd. In samenwerking met de gemeente Amersfoort wordt gezocht naar de beste oplossing.

**LITERATUUR BETREFFENDE DE
REGIO EEMLAND VERSCHENEN IN
2005**

AMERSFOORT EN HOOGLAND

- J. Bloemhof, J. van der Spek** (bew.), *Amersfoort '40-'45* (Amersfoort, 2005). Tweede, gewijzigde druk.
- T. Blom**, *Vermeerkwartier. Van Klompenschool tot Universiteit* (Amersfoort, 2005). Fotoboek.
- G. Boekenooogen**, 'Meursing – de plek. Van parkeerterrein tot Hollandse luchten reflecterend glasgordijn', *Kroniek. Tijdschrift historisch Amersfoort* 7 nr. 3 (2005) 8-9.
- H. Bouwmeester, H. de Bruin en P. Hanemaaijer**, *Stad in de steigers. Twintig jaar samenwerken aan het hart van Amersfoort* (Amersfoort, 2005).
Gaat in op bouwprojecten in de jaren 1985-2005.
- C. van den Braber**, *Geveltekens Amersfoort* (Amersfoort, 2005).
- R. Breuls**, *Vlinderbaan Amersfoort. Natuurwandeling in Amersfoort langs vlindertuinen, fladderzomen, architectuur en historie*. Natuurwandelingen in en om Amersfoort 7 (Amersfoort, 2005).
- C. van den Braber**, 'De Amersfoortse synagoge', *Amersfoort Magazine* (2005) 13-15.
- B. Brokamp**, 'Een raadsel opgelost. Vondst blijkt onderdeel wapenuitrusting', *Kroniek. Tijdschrift historisch Amersfoort* 7 nr. 4 (2005) 2-3.
Betreft een in 1991 op de Hof gevonden middeleeuwse neusstang.
- J. Bijvank** (eindred.) en **D. Teunis**, *Van mattenklopper tot multimedia. Van huishoudonderwijs naar beroepsonderwijs* (Amersfoort, 2005).
Uitgave t.g.v. 100 jaar huishoud- en industrieonderwijs in Amersfoort en het 50-jarig bestaan van het schoolgebouw aan de Kapelweg 114.
- G. van Colmjon**, 'Mondriaan op het Mooierplein', *Dagblad Trouw*, katern *Letter en Geest* 12 februari 2005.
Over de inspiratie die Mondriaan waarschijnlijk opdeed kijkend uit een raam van het ouderlijk huis.
- S. Corbellini**, *Mannenregels voor een vrouwenwereld. De spirituele opvoeding van zusters in derde-rde-gemeenschappen Traiecta 14* (2005) 177-192.
Betreft o.m. het Amersfoortse St.-Agnietenconvent.
- M. Cramer en T. Jansen**, 'Overzichts-catalogus Religieuze gebouwen in Amersfoort', *Amersfoort Magazine* (2005) 31-54.
- M. Cramer**, Van schuilkerk tot 'waterstaatskerk avant la lettre', *Amersfoort Magazine* (2005) 16-17. Over de Elleboogkerk en de kerke aan 't Zand.
- M. Cramer en T. Slijkerman**, 'Stonestuw aan Koppelpoort toe aan cosmetisch herstel', *Kroniek. Tijdschrift historisch Amersfoort* 7 nr. 4 (2005) 4-6.
- J. Dewilde, G. Magnus en A. Vandenbilcke, Eugen Yoors 1879-1975. Oorlogsgetuige 1914-1918 (Ieper, 2005).
De Belgische schilder Yoors verbleef tijdens de Eerste Wereldoorlog in kamp Zeist. Verschenen t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het In Flanders Fields Museum te Ieper.**
- K. van Dijk e.a.** (red.), *Hoogland 5 dagen Zandkruersgat* (Hoogland, 2005).
- A. Dijkhuis, Prins Hendrik. In 100 jaar van schutterij tot sportschieten (Amersfoort, 2005).**
- B.G.J. Elias, Flehite 1878-2003. Geschiedenis van een Vereniging en een Museum. Amersfortiareeks 16** (Amersfoort, 2005).
- A. van Engelenhoven**, 'Coelhorsterweg 6. Boerderij in Hoogland wordt authentiek hersteld', *Kroniek. Tijdschrift historisch Amersfoort* 7 nr. 2 (2005) 2-3.
- D.W. Folmer, Dagboek uit Kamp Amersfoort, 1942** (Zutphen, 2005).
- M. Gerritsen-Kloppenburger, G. Raven, Zorgen in het Veen. 75 jaar Sint Jozef. Hooglandse Historische Reeks** (Hooglanderveen, 2005).
- N. de Geus en P. Erkeleens** (red.), *Droomtheater aan het water. Een theatercomplex voor Amersfoort* (Amersfoort, 2005).
Betreft plannen voor nieuwbouw van Theater De Flint aan de Eem.
- H. Gros, Het rijksopvoedingsgesticht in Amersfoort en Doetinchem. Een geschiedenis – mei 1940-mei 1956** (z.pl., [2005]).
- G. Harinck** (red.), *Holwerda herdacht. Bijdragen over leven en werk van Benne Holwerda (1909-1952)*. AD Chartasreeks 10 (2005).
Betreft de Amersfoortse gereformeerde predikant die een belangrijke rol speelde in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- T. d'Holloosy**, 'De Oude Eem in opgravingen', *Kroniek. Tijdschrift historisch Amersfoort* 7 nr. 1 (2005) 10-11.
- J. Hoogland, Bezieling, gedrevenheid en verantwoordelijkheid in Amersfoort 1985-2010. Jasper Hoogland 25 jaar in dienst van het lokaal bestuur, 20 jaar Amersfoort (Amersfoort, 2005).**
- R.A. Hulst**, 'Opgravingen aan de Oliesteeg', *Kroniek. Tijdschrift historisch Amersfoort* 7 nr. 2 (2005) 7.
- R.A. Hulst**, 'Van laat-middeleeuwse boerderij naar historische hallenhuishoerderij', *Kroniek. Tijdschrift historisch Amersfoort* 7 nr. 4 (2005) 10-11.
Betreft archeologisch onderzoek te Nimmerdor.
- T. Jansen** (fotografie) en **M. Kruidenier** (tekst), *Amersfoort en de industrie. Een zoektocht naar het industriële verleden van Amersfoort* (Amersfoort, 2005).
Fotoboek van bewaard gebleven industrieel erfgoed.
- F. van Kan**, 'Karel de Vijfde: te moe om te regeren', *Kroniek. Tijdschrift historisch Amersfoort* 7 nr. 4 (2005) 8-9.
In 2005 was het 450 jaar geleden dat Karel V afstand deed van de regering; de Amersfoortse stadssecretaris Lodewijk Botter deed daarvan verslag.
- B. Knappen, De man en zijn staat. Johan van Oldenbarnevelt 1547-1619** (Amsterdam, 2005).
- J. van Kregten en J. de Koning, Mondriaan – Montparnasse. Jubileumbundel** (Amersfoort, 2005).
Betreft het leven en werken van Piet Mondriaan in Parijs. Verschenen t.g.v. het tienjarig bestaan van het Mondriaanhuis.

- R. van der Linde-Beins, O. Maurer**, *Willem van Dam (1895-1964). Geboren tekenaar, gerijpt als schilder (Amersfoort, 2005)*.
Verschenen t.g.v. de tentoonstelling in Museum Flehite.
- L. La Lione**, *Die goeie ouwe tijd van ... Anna, Lisa, Jane, Lily, Jesse, Tim, Ron en Jack (Soest, 2005)*.
Verhalen over Amersfoort in de jaren vijftig in romanvorm.
- D. Logemann, M. van der Vliet e.a.**, *Het Heiligenbergerbeekdal. Natuur- en cultuur-as van Gelderse Vallei tot aan het Stadscentrum van Amersfoort (Amersfoort, 2005)*.
- A.A. Manten**, 'Nieuw Nederland en zijn Breuckelen, 1609-1664', *Tijdschrift Historische Kring Breukelen* 20 (2005) 129-176.
O.m. over Amersfoorter Wolfert Gerritsz. Van Kouwenhoven en Nieuw-Amersfoort (nu Flatlands, New York).
- J. Maurer, Gebr. Nefkens N.V.** *Een eeuw autogeschiedenis (Zaltbommel, 2005)*.
Onderzoek en Statistiek, gemeente Amersfoort, *Amersfoorters over Amersfoort. Uitkomsten stadspeiling 2005 (Amersfoort, 2005)*.
- T. Rosenboom** (bew.), *Het einde van Johan van Oldenbarnevelt beschreven door zijn knecht Jan Francken hertaald door Thomas Rosenboom (Amsterdam, 2005)*.
- A. Schuurman en R. Hoegen**, *Een nieuw stadsdeel in Amersfoort. Vathorst. Een wereld van verschil in ontwikkeling 1995-2005 (Amersfoort, 2005)*.
- DC.W. Steenbeek**, 'Het electriciteitsbedrijf van Hoogland. Het korte avontuur van een gemeentebedrijf', *De Bewaarsman* 11 (2005) 85-91.
- D.C.W. Steenbeek**, 'De Reformatie in Amersfoort', *Amersfoort Magazine* (2005) 10-12.
- C. Strooper, M. Everloo**, *50 jaar Amersfoorts Dam Genootschap 1955-2005 (Amersfoort, 2005)*.
- D. Teunis, J. Bijvank**, *Veerkracht (Utrecht, 2004)*.
Uitgave t.g.v. de fusie van ROC Amersfoort en ROC Utrecht tot ROC Midden Nederland. Met aandacht voor de geschiedenis van het ROC en zijn voorlopers.
- N. van Vulpen**, 'Jan Goes, een priester tussen de oude en de nieuwe tijd', *De Bewaarsman* 11 (2005) 92-96.
- DE REGIO**
- E. van Andel**, 'Wakkerendijk 36. Een onderzoek naar de woning, eigenaars en bewoners', *Tijdschrift Historische Kring Eemnes* 27 (2005) 116-124.
- J.A. Bakker**, 'De Steen en het Rechthuis van Lage Vuursche', *Tussen Vecht en Eem. Tijdschrift voor de regionale geschiedenis* 23 (2005) 221-231.
- A. ter Beek, P. Koelwijjn, D.T. Koen en M. Mijnsen-Dutilh**, *Bunshoten in 1832. Grondgebruik en eigendom. Kadastrale atlas provincie Utrecht 11 (Utrecht, Stichting kadastrale atlas provincie Utrecht, 2005)*.
- F. Booy**, 'Blik op de Brinkstraat', *Baerne. Tijdschrift van de Historische Kring Baerne* 29 (2005) nr. 2 21-22, nr. 3 25-31 en nr. 4 14-25.
- W. Bos**, 'De bewoners/eigenaars van de Heiligenberg na de Reformatie', *Leusden Toen. Tijdschrift van de Historische Kring Leusden* 21 (2005) 784-787.
- W. Bos**, *Geschiedenis van enkele boerderijen in Snorrenhoef. Droffelaar, Hardeveld, 't Hoedernest, Vicarie (Leusden, 2005)*.
- H. Bronkhorst**, 'Eembrugge op een kaart van 1526, Baerne. Tijdschrift van de Historische Kring Baerne 29 (2005) 14-24.
- H. Bronkhorst**, 'Baarn heeft eeuwenlang stadsrecht gehad', *Baerne. Tijdschrift van de Historische Kring Baerne* 29 (2005) nr. 4 8-12.
- J. J. van Burgsteden**, 'Aris Boersen, een veelzijdig man', *Leusden Toen. Tijdschrift van de Historische Kring Leusden* 21 (2005) 801-803.
Betreft Aris Boersen (1885-1965), inwoner van Achterveld.
- J.J. van Burgsteden**, 'De Doelen', *Leusden Toen. Tijdschrift van de Historische Kring Leusden* 21 (2005) 799-800.
- L. van Burgsteden**, 'De siertuinen van de Heiligenberg', *Leusden Toen. Tijdschrift van de Historische Kring Leusden* 21 (2005) 788-793.
- G. Derks, H. van Hees, T. van 't Klooster en L. van der Linden**, *Van 't Klooster en Van Klooster door de eeuwen heen (Eemnes-Hoogland-Soest, 2005)*.
Betreft de familie afkomstig van boerderij 't Klooster in Soest.
- W. de Greef**, 'Oud-Woudenbergse families (5)', *Oud Woudenberg (2005) nr. 2* 8-16.
- J. Groeneveld**, 'Grensrelicten en oude wegen op De Vuursche. De kaart van Lucas Jz. Sinck uit 1619', *Tussen Vecht en Eem. Tijdschrift voor regionale geschiedenis* 23 (2005) nr. 1 26-38.
- H.A. van Hees**, 'Korte geschiedenis van de familie Van 't Klooster (Van Klooster) in Eemnes', *Tijdschrift Historische Kring Eemnes* 27 (2005) 175-203.
- O. Honders, H. Moesbergen en P. de Kruif**, *Woudenberg, vijftig jaar in beeld 1955-2005 (Zaltbommel, 2005)*.
Fotoboek.
- C. van Kooten**, 'De koepel van Stoop', *Oud Woudenberg (2005) nr. 1* 13-15 en nr. 3 9-10.
- J. Kruidenier**, 'Ruslui in Baarn', *Baerne. Tijdschrift van de Historische Kring Baerne* 29 (2005) nr. 1 3-8 en nr. 2 23-33.
- J. van der Laan**, 'Kasteelterrein Drakenburg', *Baerne. Tijdschrift van de Historische Kring Baerne* 29 (2005) nr. 1 9-11.
- E. Leeuwijn**, 'Een Arts Crafts-Garden op de Utrechtse Heuvelrug. De tuinaanleg van het Kasteel De Hooge Vuursche te Baarn', *Tussen Vecht en Eem. Tijdschrift voor regionale geschiedenis* 23 (2005) 3-18.
- W. Veen**, 'Knalgroen, een korte maar bewogen geschiedenis', *Leusden Toen. Tijdschrift van de Historische Kring Leusden* 21 (2005) 814-816.
- E.J. Wolleswinkel**, 'Voortgang herbouw schaapskooi Melmse Veld', *Het ouwe Renswou* 22 (2005) nr. 3 7-11.
- H.R. van der Woude**, *Descendants of Aart Stoffelsen van Veenendaal (Zuidlaren, 2005)*.

- Leden van de familie Van Veenendaal woonden in Baarn, De Vuursche en Soest.
- E. IJken**, 'De beurtschipper en de tolgaarder. Een conflict over tolgelden te Eembrugge dat in 1903 beslecht werd bij de Hoge Raad', *Historische Kring Eemnes* 27 (2005) 165-173.
- C. van Rijdsdam**, 'Geschiedenis schrijven is aan de toekomst bouwen', *Tijdschrift Historische Kring Eemnes* 27 (2005) 135-147.
Weerslag van een interview met Eemnesser Teus Roodhart, waterschaps- en agrarisch bestuurder.
- R. van der Schaaf**, 'Boerderij Wolfsstede verandert', *Tijdschrift Historische Kring Eemnes* 27 (2005) 125-137.
- E. van Schalkwijk**, 'Hoe, waar en wanneer vindt ons Valleikanaal zijn ontstaan? *Leusden Toen* 21 (2005) 804-809.
- W. Schipper**, 'Grafheuvels op de grens van Woudenberg en Leusden ... want stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeren (Genesis 3 vers 19)', *Oud Woudenberg* (2005) nr. 1 3-12.
- D. Vader-Reinsma**, 'Geschiedenis en het kloosterleven van de Hohorst', *Leusden Toen. Tijdschrift van de Historische Kring Leusden* 21 (2005) 781-783.
- W. Vedder**, "Ik ben bij een aardige boer ...", *Baerne. Tijdschrift van de Historische Kring Baerne* 29 (2005) nr. 2 3-10.
Betreft de evacuatie van Baarnse gezinnen tijdens de Tweede Wereldoorlog naar Holten en Markelo.
- W. Veen**, 'KNALGROEN. Een korte maar bewogen geschiedenis, *Leusden Toen. Tijdschrift van de Historische Kring Leusden* 21 (2005) 814-816.
- E. Vermeulen**, 'Herinneringen aan de Laanstraat. De Florabioscoop', *Baerne. Tijdschrift van de Historische Kring Baerne* (2005) nr. 4 3-6.
- R. Loenen**, 'Historische herbergen en cafés in Utrecht 2. Hotel-café De Pyramide van Austerlitz', *Oud Utrecht. Tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht* 78 (2005) nr. 3 69-71.
- R. Loenen**, 'Historische herbergen en cafés in Utrecht 5. Lage Vuursche, ooit boerderij-gerechts-kamer, nu café-restaurant', *Oud Utrecht. Tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht* 78 (2005) nr. 3 69-71.
- E. Los en B. Olde Meierink**, 'Gelukkig op Geerestein. Het landelijke leven van een Amsterdamse patriciër op het Utrechtse platteland, 1834-1839, in: R. van der Laarse en Y. Kuiper (red.), *Beelden van de buitenplaats. Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw*. Adelsgeschiedenis 3 (Hilversum, 2005) 49-70.
- J.W. van Maren**, 'Vergeten weg te gooien', *Het ouwe Renswou. Mededelingenblad historische vereniging Oud-Renswoude* 22 (2005) nr. 1 3-6.
- H. Moesbergen**, 'Stichting Oud Woudenberg 50 jaar', *Oud Woudenberg* (2005) nr. 4 3-14.
- M. Nagel**, *Beatrijs. Een middeleeuwse Maria-mirakel* (Bunschoten, 2005); met cd.
Uitgave van de Beatrijs in het Bunschotens dialect.
- G. van Ophem**, 'Meester Gerardus Johannes Morren (1892-1945)', *Tijdschrift Historische Kring Eemnes* 27 (2005) 149-157.
- K. van Otterloo**, 'Het kasteel, de boerderij en de deur', *Leusden Toen. Tijdschrift van de Historische Kring Leusden* 21 (2005) 810-813.
- J.V.M. Out**, 'De hervorming in 1580 in Eemnes. Antwoorden en nieuwe vragen', *Tijdschrift Historische Kring Eemnes* 27 (2005) 6-8.
- E. Pasker**, *Genealogie Pasker. 'Alzo ik ondergetekende Jan Paske, kleermaker, komende van Reurde in Gelderland ...* (Hoogland, 2005).
De familie Pasker vestigde zich vanuit de Achterhoek eerst in Nijkerk en Hoewelaken en vervolgens in Hoogland.
- OVERIG**
- R. Blijdenstijn**, *Tastbare tijd. Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht* (Amsterdam, 2005).
- G.W.B. Borrie, M.A. Reinalda** (1888-1965) *een geboren bestuurder* (Amsterdam, 2005).
Reinalda was 1947-1954 commissaris der koningin in de provincie Utrecht.
- M. Bosch**, *Een onwrikbaar geloof in rechtvaardigheid. Aletta Jacobs 1854-1929* (Amsterdam, 2005).
Aletta Jacobs was de echtgenote van Amersfoortse Carel Victor Gerritsen.
- M. Breij, B. Hogenkamp, J. de Kruijf, A. Pietersma en F. Vogelzang**, *Nagedane arbeid. Gids voor de geschiedenis van cultuurbeoefening en vrijetijdsbesteding in de provincie Utrecht*. Trajecten door Utrecht 10 (Utrecht, 2005).
- V. van der Burg**, 'Op zoek naar de Utrechtse stedelijke en provinciale elite. De hoogstaangeslagenen in de provincie Utrecht 1848-1917', *Oud Utrecht. Tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht* 78 (2005) 75-78.
- A. Janse, I. Biesheuvel en K. Tilmans**, *Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek. De historie of die cronike van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant ende van den Stichte van Utrecht*. Rijks Geschiedkundige Publicatiën. Kleine Serie 102 ('s-Gravenhage, 2005).
Ook voor de geschiedenis van Amersfoort en de regio een interessante bron.
- D. Verhoeven**, *Scholen stichten. Gids voor historisch onderzoek naar het onderwijs in de provincie Utrecht*. Trajecten door Utrecht 11 (Utrecht, 2005).

INGEZONDEN

DE KALENDEBROEDERSCHAP

W.J. van Hoorn

Onder de titel 'Matthias Withoos en zijn kinderen' is in het jaarboek 2005 een artikel verschenen geschreven door M.W. Heijenga-Klomp. Op pagina 115 wordt vermeld dat een zekere Lodewijck van Velsen deken was van de Calanderbroederschap. Deze broederschap was echter niet een soort gilde van kalenders (textielbewerders), maar een vereniging van geestelijken en leken die op de eerste dag van elke maand bijeenkwamen voor gebed (de *calendae* was in de Romeinse tijdrekening de eerste dag van de maand). Zij hadden in de Sint-Joriskerk een eigen altaar, dat bediend werd door een vicaris. Deze vicarie werd op 21 januari 1390 gesticht.

A. van Bommel, *Beschrijving der stad Amersfoort (Utrecht 1760)* I 112-113; W.F.N. van Rootselaar, *Amersfoort 777-1580 (Amersfoort 1878)* I 356

RECENSIES

A. ter Beek, P. Koelewijn, D.T. Koen, M. Mijnsen-Dutilh, *Bunschoten in 1832. Grondgebruik en eigendom*. Kadastrale atlas provincie Utrecht 11 (Utrecht, Stichting kadastrale atlas provincie Utrecht, 2005). 22 dln., Ill., kaarten. ISBN 90-75602-11-1. €19,75.

In 1832 werd het kadaster ingevoerd. Deze administratie is gebaseerd op de zo geteuten minuutplannen en de oorspronkelijke aanwijzende tafels, die per gemeente werden opgemaakt. De plannen zijn de oudste getekende kadastrale kaarten, met daarop aangegeven de gronden en het grondgebruik; de tafels bevatten uitgebreide informatie over de verschillende percelen. Voor historisch onderzoek zijn beide bronnen van groot belang. Ze bieden immers een momentopname van een gemeente anno 1832. Terecht ijvert de Stichting kadastrale atlas provincie Utrecht er dan ook voor om deze bronnen uit te geven. Met *Bunschoten 1832* is nu het elfde deel verschenen, en het tweede deel dat betrekking heeft op de regio Eemland (eerder, in 1998, verscheen het deel Leusden). Omdat het grootste gedeelte van de in 1857 opgeheven gemeente Duist, de Haar en Zevenhuizen in 1974 opging in Bunschoten, wordt in dit deel ook die gemeente behandeld.

Het aardige van deze publicaties is dat niet alleen de bronnen worden uitgegeven, maar dat die van uitgebreide inleidende hoofdstukken worden voorzien. Zo maken we ook in dit deel allereerst kennis met de geschiedenis van het Kadaster. Die uitleg wordt gevolgd door een hoofdstuk dat de ruimtelijke ontwikkeling van Bunschoten behandelt. De vroegste bewoning komt aan de orde, maar ook de middeleeuwse ontginningen krijgen aandacht, evenals de waterstaatkundige, de gerechtelijke, bestuurlijke en de kerkelijke organisatie. Daarna wordt ingegaan op het vaststellen van de gemeentegrenzen in 1822, de daaropvolgende kadastrale opmetingen en de grenswijzigingen tot op heden. Het hoofdstuk wordt vervolgd met een beschrijving van de het gehele grondgebied: de wegen, de bebouwing, de eigenaren en het grondgebruik, alles met de

gegevens van 1832 als uitgangspunt. Afgesloten wordt met een aardige paragraaf over kaarten uit de tijd voorafgaand aan het kadaster; die danken we voornamelijk aan de inspanningen van het hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen- en Veldendijk en zijn voorgangers.

De oorspronkelijke aanwijzende tabel van 1832 bevat per perceel onder meer de naam van de eigenaar met beroep en woonplaats, de soort eigendom, de oppervlakte en de waarde. Deze bron vormt met de minuutplannen een heel interessante bron voor allerlei vormen van onderzoek, waarop in de genoemde uitgebreide inleiding al een voorschot is genomen. Die inleiding vormt m.i. de belangrijkste reden om de publicatie op papier uit te brengen, want de beide bronnen hadden evengoed in digitale vorm gepresenteerd kunnen worden. Ik hoop dat dit alsnog binnen het project *De Woonomgeving* (www.dewoonomgeving.nl/ www.dewoonomgeving.nl) zal gebeuren. Want daarmee komt de informatie in breder verband beschikbaar en ontstaat ook de mogelijkheid vanuit de situatie van 1832 door het toevoegen van informatie lijnen te trekken naar het verleden en het heden.

— Fred van Kan